

Franckesche Stiftungen zu Halle

Io. Francisci Bvddei, P.P. Elementa Philosophiae Practicae

Buddeus, Johann Franz

Halae-Magdebvrgicae, MDCCLXXVII.

VD18 13037862

Sect. II. de Media Hominis Parte, Seu Mente Una Cum Corpore Agente, Et
Facultatibus Hinc Resultantibus.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permission requests please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-197536

S E C T. II.

de

MEDIA HOMINIS PARTE, SEV
MENTE VNA CVM CORPORE AGENTE, ET
FACVLTATIBVS HINC RESVLTANTIBVS.

Σύνοψις.

Traſtationis ordo, §. I.
Facultatum mixtarum prin-
cipium, §. II.

Numerus, §. III.

Quid imaginatio, §. IV.

Quod in ea ſecundum quos-
dam mens concurrat &
paſſive, §. V.

Et actiue, §. VI. VII.

Intellectus puri & imagina-
tionis quodnam ſit diſcri-
men, §. VIII. ſqq.

Actus imaginandi an cogita-
tiones conſtituant? §. XI.

Diſcrimen inter imaginatio-
nem & ingenium, §. XII.

Ingeniorum diuerſitas,
§. XIII.

In diſciplinis & ſcientiis ma-
xime conſpicitur, §. XIV.

Cauſa huius rei, §. XV. XVI.

Altera facultas mixta eſt ap-
petitus ſenſitiuus, §. XVII.

An differat a voluntate,
§. XVIII.

Pugna rationis & appetitus
ſenſitiui, §. XIX.

Ab ea differt lucta carnis &
ſpiritus, §. XX. XXI.

Habet appetitus ſenſitiuus
ſuos affectus, §. XXII.

Quid ſint affectus ſenſuales,
§. XXIII.

Quo pacto a mentalibus diſ-
ferant, §. XXIV.

Propria illorum ſedes,
§. XXV.

Quo pacto affectus ſenſuales
differant ab affectibus
brutorum, §. XXVI.

Et a motibus pure corporeis,
§. XXVII.

Sedem illorum neſtiguam
conſtitui poſſe in intelle-
ctu, §. XXVIII. ſeq.

Sunt affectus ſenſuales com-
motiones voluntatis paſ-
ſiue & actiue, §. XXX.

Quos præcedunt certi mo-
tus in corpore, §. XXXI.

Motus illi voluntatis ſuos
habent gradus, §. XXXII.

ſqq.

In iis obſeruandus terminus
a quo & terminus ad
quem, §. XXXV. ſeq.

Vnde concluditur ferri affe-
ctuum in bonum aut ma-
lum

- lum aliquod futurum, §. XXXVII.
- Item, perperam inter affectus referri dolorem & voluptatem, §. XXXVIII.
- Famem & sitim, §. XXXIX.
- Terrorem, §. XL.
- Sympathiam & antipathiam, §. XLI.
- Causae affectuum vel proximae sunt vel remotae, §. XLII.
- Ad has repraesentatio obiecti pertinet, quae sit vel intrinsecus, vel extrinsecus, §. XLIII.
- Interdum etiam per imagines fictas, §. XLIV.
- Bonum aut malum, quod repraesentatur, ad nos referri debet, §. XLV.
- Infertur ex dictis, admirationem ad affectus non esse referendam, §. XLVI.
- Affectus in mente sequitur, proclivitas perperam iudicandi, §. XLVII.
- Determinatio intellectus, §. XLVIII.
- Corruptio phantasiae, §. XLIX.
- Et totius tandem intellectus, cessantibus licet affectibus, §. L.
- In corpore motus extraordinarius sanguinis, §. LI.
- Membrorum quorundam positus singularis, §. LII.
- Dilatatio & contractio organorum, §. LIII.
- In omni quoque affectu inest delectatio quaedam, §. LIV.
- Usus affectuum, §. LV. LVI.
- Eorundem incommoda, §. LVII.
- Affectuum divisio, §. LVIII.
- Duo sunt affectus principes, amor & odium, §. LIX.
- Qui licet coniuncti sint, differunt tamen a se invicem, §. LX.
- Amor, quid? §. LXI.
- Quid odium? §. LXII.
- Ob accedens iudicium amor est vel benevolentiae, vel amicitiae, vel deuotionis, §. LXIII.
- Differentia affectuum derivatiuorum, ratione boni amabilis, §. LXIV. seq.
- In odio eodem modo se rem habere, §. LXVI.
- Ex facilitate aut difficultate bonum obtinendi, oritur spes, fiducia, §. LXVII.
- Ex eodem ad malum respectu, metus, desperatio, §. LXVIII.
- Quid laetitia, tristitia? §. LXIX.
- Consternatio, terror, §. LXX.
- Affe-

- Affectuum, tum circa finem, tum circa medium ver-
sanium, diuersi gradus, §. LXXI.
Audacia, pusillanimitas, aemulatio, §. LXXII.
Indignatio, ira, §. LXXIII.
Sibonum aut malum nos me-
diate tangit, quinam inde
oriatur affectus? quidne
commiseratio? §. LXXIV.
Congratulatio, §. LXXV.
Favor, gratitudo, §. LXXVI.
Irrisio, inuidia, §. LXXVII.
Ex affectibus deriuatis ite-
rum fluere alios affectus,
§. LXXVIII.
Speciatim ex affectu ambi-
tionis amorem laudis, ir-
pudorem, §. LXXIX.
Ex affectu auaritiæ, cum
aliis sorditiem, §. LXXX.
Ex voluptatis cupiditate,
cum alios, tum maxime
curiositatem, §. LXXXI.
Existimatio & contemptus
non sunt affectus, licet eos
comitentur, §. LXXXII.
Quid veneratio, item dedi-
gnatio? §. LXXXIII.
Affectus mixti exemplum,
zelotypia, §. LXXXIV.
De certorum affectuum ne-
xu, §. LXXXV.
Satisfactionem & hilarita-
tem esse tantum conse-
quentia quorundam affe-
ctuum, §. LXXXVI.
Quid fastidium, deside-
rium, pœnitentia, &c.
§. LXXXVII.
Vltima, quæ huc spectat, fa-
cultas est memoria: hæc
quid sit? §. LXXXVIII.
Quid obliuio? §. LXXXIX.
Quod mens iuxta quosdam
hic se habeat vel passive,
§. XC.
Vel actiue, §. XCI.
Ex multarum rerum memo-
ria exurgere experien-
tiam, §. XCII.

§. I.

Et hætenus quidem mentem pure operantem
considerauimus. Nunc & illæ operationes,
quæ ex eius cum corpore commercio fluunt, im-
mediate tamen a mente edi creduntur, facultates-
que hinc promanantes, contemplandæ sunt.

§. II.

Non equidem nescio, quod & supra iam monui,
nonnullos hodie hic secus sentire, ac ad mediam
istam

istam, quam in homine constituunt partem, quamue quidam ex ipsis astris deriuant, ea omnia referre, quae de mixtis, vt vocantur, mentis facultatibus, disputari solent, nec abnuo, posse & hac ratione pleraque, quae hic occurrunt, phaenomena explicari: nihilofecius cum nec illorum sententia, qui ex mentis corporisue commercio cuncta deriuant, abhorrere adeo ab omni verosimilitudinis specie videatur, paucis eam referemus, cum & ita haud difficulter pleraque ad priorem hypothesein accommodari queant, modo mentis directio ceteraeque functiones, ipsi huic principio medio, qualecunque demum istud sit, tribuantur, quamvis perceptio saltem, menti denegari nequeat.

§. III.

Solent itaque mentis cum corpore ita operantis tres iterum facultates, facultatibus mentis purae respondentes, identidem constitui, *imaginatio* scilicet, *appetitus sensitiuus*, & *memoria sensuali*.

§. IV.

Nimirum, cum mens nostra, inquit, spiritibus animalibus, ad res corporeas in cerebro repraesentandas, variasque imagines rerum sensibus externis perceptarum depingendas, vtitur, *imaginatio*, siue *vis imaginandi*, vel *phantasia* vocari solet.

§. V.

Quod vt recte intelligatur, porro docent; mentem nostram in imaginando, vel *actiue* vel *passiue* se habere. Passiue, quando scilicet imagines per sensus externos in cerebrum delatas

latas necessario percipit, ad eum modum prout ipsae haec picturae, organaque se habent. Vnde menti inuitae etiam quasdam obseruari imagines, experientia docet.

§. VI.

Actiue autem mens imaginando se habet, cum imagines intra cerebri tenuissima filamenta custoditas, vi feedoris, quod inter corpus & animam intercedit, & ex cuius lege ad certos motus mentis certi motus corporis sequuntur, ope spirituum animalium, iterum prodire iubet, easque attentius contemplatur.

§. VII.

Quin non tantum mens nostra iuxta illos haec imagines in cerebro excitat, & contemplatur, sed eas etiam componere inter se atque diuidere potest, idque opera spirituum animalium, quorum diuerso fluxui id vnice tribuendum esse, naturae consultis est obseruatum. Interim & illud constat, vim illam mentis non eousque procedere, vt non aliquando impediatur, quo minus quilibet producere & excitare imagines possit.

§. VIII.

Atque hinc nonnulli discrimen, quod maximum omnino inter intellectum & imaginationem intercedere aiunt, deriuare annuntur: qui & contendunt, magnorum grauiumque errorum se exponere periculo, qui vtramque non rite discernere facultatem didicere.

C

§. IX.

§. IX.

Nimirum utriusque & intellectus & imaginationis vel ex eo intelligi discrimen dicunt, quod ea, quae sensibus hauriuntur, ad hanc pertineant, ille autem quae sensus fugiunt, & omnis materiae sunt expertia, sibi vindicet. Vnde & intellectum plura, quam imaginationem, assequi necesse est.

§. X.

Accedere aiunt, quod rei intelligentia omnibus sit eadem, aut imaginatio pro aetate, sexu, vitae instituto, gentium moribus, mirum in modum variet in variis. Quibus non equidem prorsus refragatus fuero, modo id addatur, intellectus puri, nullisque symbolis corporeis vrentis, perceptiones neutiquam adeo claras ac evidentes esse, ut vulgo quidem sibi persuadent: quemadmodum & in eo nonnulli peccare videntur, quod perceptiones voluntatis cum perceptionibus intellectus confundunt.

§. XI.

Actus imaginandi, quatenus sunt inter se conexi, a nonnullis *cogitationes* vocantur, sumpta voce specialiter: ceteroquin enim omnes cum intellectus, tum phantasiae operationes hac voce denotari possunt.

§. XII.

Differre ab imaginatione *ingenium*, iam ex supra dictis constat: licet haud raro & ingenium specia-

specialiter sic dictum, *imaginationis* nomine veniat. Nimirum ea facultas intellectus, quae a corpore quodammodo dependet, iterum & facultatem res discernendi, seu *iudicium*, & facultatem eas componendi, seu *ingenium* complectitur. Vsu tamen receptum est, vt speciatim facultas ideas rerum componendi inter se, quae & *ingenium* dicitur, *imago* quoque appelliretur. Rursus autem ingenii vox latius quandoque, imo vtplurimum, sumitur, omnes intellectus facultates, quibus praecipue ad bonas artes addiscendas opus est, comprehendens. Et hoc quidem sensu dicitur, quod *ingenium* sumpta voce in significatione generali, constet ex *iudicio*, *imaginatione* seu *ingenio* specialiter sic dicto, & *memoria*.

§. XIII.

Prout ergo hae facultates diuersimode inter se sunt compositae, ita & ingenium ipsum variat. Nonnunquam enim contingit, vt iudicium primum, imago secundum, memoria tertium obtineat locum, Rursus aliquando imago primum, secundum iudicium, & vltimum memoria occupat. Porro in nonnullis iudicium imaginationem, vtramque facultatem memoria, superat, vt ceteros, quibus inter se combinantur, modos taceam.

§. XIV.

Quae quidem ingeniorum diuersitas, tum alias saepe, tum maxime in disciplinis scientiis.

tiisque conspicitur. Namque nec orator, nec poeta, nec mathematicus, nec politicus, ingenio destituitur, alio tamen modo in oratore, alio in poeta, alio in mathematico, & rursus alio in politico se se habet.

§. XV.

Causam huius diuersitatis ex haecenus dictis intelligere pronum est. Cum enim hae mentis facultates iuxta ea, quae haecenus differuimus, ope spirituum animalium munere suo fungantur, & vero spiritus mox subtiliores, mox crassiores sint, interdum quoque tardius, interdum celerius moueantur, ratio diuersitatis luculenter pater.

§. XVI.

Accedit vero cerebri conformatio, figura, magnitudo, partium textura, & denique corporis totius habitus, & temperamentum pluribus deinceps edisserendum.

§. XVII.

Alteram, quae huc pertinet, facultatem, *appetitum sensitiuum*, non eodem tamen omnes sensu, appellant. Nonnulli enim ipsi mediae hominis parti, seu spiritui, quem cum brutis homo communem habet, appetendi & auersandi facultatem inesse contendunt; alii ipsam mentis facultatem hoc nomine designant, quam voluntatem supra diximus, res corporeas appetentem, & spiritibus animalibus vtentem, illorumque rursus incursionibus & in.

insultibus ita obnoxiam, vt mox ad hoc, mox ad illud appetendum irritetur. Et hi quidem quo pacto hac de re philosophari soleant, nunc porro explicabimus.

§. XVIII.

Ita namque statuunt: voluntas nostra non tantum motibus corporeis vitur, agitque, appetendo aut auersando aliquid, quod sensibus gratum aut ingratum est: sed etiam saepius patitur, ita quidem, vt velut inuita ad aliquid appetendum, vel auersandum, a motibus corporeis stimuletur.

§. XIX.

Hinc pugnam istam *rationis & appetitus sensitiui*, vel *partis inferioris ac superioris animae*, in morum doctrina, veteribus praesertim adeo celebrata, facile intelligi putant. Saepius enim contingit, inquiunt, vt vel ab obiectis in sensus incurrentibus, vel etiam ab ipsa phantasia motus quidam ope spirituum animalium excitentur. Hos motus mens non tantum sentit, sed iidem voluntati etiam adblandiuntur, eamque in suas velut rapiunt partes, voluntate quoque ad motus hosce adprobandos valde prona: sed dum ratio siue intellectus accedit, & eos motus quantumuis gratos, minime tamen bonos esse dictitat, voluntas eosdem omni modo a se amoliri annititur, viribusque velut collectis illis it obuiam, vt pugnare & configere cum illis videatur.

§. XX.

Quicquid huius fit, a pugna hac *rationis & appetitus sensitiui*, sedulo distinguenda est *lucta carnis & spiritus*, quam theologi in rege[n]itis observant. Namque ut alia taceam, in pugna *rationis & appetitus sensitiui* voluntatem humanam ad meliora trahit intellectus humanus, sibi relictus, multis vitiis imbutus, & ea adhuc bona iudicans, quae saepius nihil minus quam bona sunt. At in *lucta spiritus & carnis*, voluntatem a peccatis retrahit intellectus diuina gratia collustratus.

§. XXI.

Praeterea alii utrobique sunt hostes. In pugna *rationis & appetitus sensitiui*, voluntas sibi relicta, sed a dictamine rectae rationis excitata, pugnat cum propensionibus maximam partem a motibus corporeis excitatis: at in *lucta carnis & spiritus* voluntas, gratia diuina perfusa, & a spiritu sancto adiuta, pugnat cum propensionibus istis, quae a peccato originali proueniunt, cuius vis licet in rege[n]itis imminuatur, penitus tamen, dum inter mortales versantur, illud non tollitur.

§. XXII.

Habet & appetitus iste, quem sensitiuum vocauimus, suos motus, aequae ac voluntas pura, quos *affectus*, itemque *passiones*, ut & *animi perturbationes*, vocare solent, nos autem, ad confusionem euitandam, *affectus sensuales* dicemus.

Hosce

Hosce autem distinctius considerare, nostra magnopere refert.

§. XXIII.

Sunt autem affectus sensuales, vt illorum, quos hactenus fere secuti sumus, principiis porro insistamus, commotiones voluntatis ex repraesentatione obiectorum, cum relatione quadam ad nos spectatorum, sub ratione grati aut ingrati, & hinc spirituum animalium excitata agitatione ortae, & iterum spirituum animalium sanguinisque motum extraordinarium efficientes, ad hominis conseruationem comparatae.

§. XXIV.

Quae vt rite intelligantur, obseruandum, affectus sensuales non tantum a mentalibus differre, sed ipsorum sensualium etiam, vt nonnullis videtur, duas velut classes posse constitui. Alii enim affectus originem a corpore habent, & hinc ad mentem transeunt: alii rursus in mente oriuntur, sed ob arctissimam mentis vnionem, fluxus ordinarius sanguinis, & spirituum animalium aliquantisper mutatur. Existimo tamen, hos ipsos affectus etiam recte ad mentales referri licet ob summum eorum gradum, in corpore etiam aliqui motus excitentur, siue quod perinde est, ab iis affectibus mentalibus, ad quos nullus motus in corpore sequitur, non nisi *gradu* differunt.

§. XXV.

Sedem affectibus propriam *voluntatem* assignantus, quam & *appetitum sensitiuum*, in quantum cum motibus corporeis concurrit, adpellare nonnulli solent. Qua in re forte iterum, vt & in multis aliis, dissentiunt, qui praeter mentem & corpus, spiritum non tantum in homine admittunt, sed praeter cognoscendi, facultate quoque appetendi eundem instruunt. Sed vt illorum affectuum, qui nobis cum brutis communes sint, sedem huc referri posse concedam, si cetera recte se habeant: ita in hominibus per illius etiam spiritus motus, ipsam voluntatem moueri, palam est: adeoque nec illi refragari amplius poterunt, quo minus voluntati praecipuo quodam iure affectus vindicentur.

§. XXVI.

Est enim uero hic probe obseruandum, & a brutorum affectibus, & a mentalibus, maxime differre illos, quos sensuales diximus. Brutorum affectus nonnulli in solo motu extraordinario sanguinis & spirituum animalium constituunt. Sed esse insuper in illis aliquid, quodcumque demum illud sit, quod aliquid percipiat, quod appetat bonum, fugiat malum, negari nulla ratione potest. In homine autem si eiusmodi motus excitentur, quos in brutis affectus vocamus, mens tamen itidem simul mouetur, & ad id, quod corpori

notuumque corporeorum principio gratum aut ingratum est, aut appetendum, aut auerſandum incitatur, indeque adeo ille affectus, quem ſenſualem vocamus, reſultat.

§. XXVII.

Quare & illud patet, quod motus, qui tantum in corpore excitantur, nondum affectuum nomine tituloue digni ſint, prout quidem hic vocem iſtam capimus: cum præcipuum, quod affectum abſoluit, ſit voluntatis commotio. Nec motus illi, qui in corpore ſunt, quæ affectum aut præcedunt, aut conſequuntur, pro ipſo affectu ſunt habendi.

§. XXVIII.

Multo magis illi fallantur, qui non in voluntate, ſed in intellectu ſedem propriam affectuum quaerunt: vniuerſali hominum iudicio, qui non intellectu, ſed corde ac voluntate ſe amare, odiſſe, quam luculentiffime ſentiunt, & ipſa experientia conuincuntur, repugnantes. Id quod iſtis, qui præiudicatarum opinionum vacui ſunt, non magis perſuadebunt, quam illud, quod fundamenti loco ponunt, intellectum tantum pati voluntatem agere, affectusque nihil aliud quam paſſiones eſſe.

§. XXIX.

Accidit, quod quilibet etiam ſe ipſum explorans, facile deprehendit, voluntatem tantum bonis & malis, eorumque repræſentatione

ne affici & moueri, seu ad agendum stimulari. Quae & supra voluntatem, *facultatem boniformem*, a nonnullis dictam obseruauimus. Certe longe aliud quid in se geri, quando rem aliquam cognoscit, longe aliud, quando bonum aut malum percipit, quilibet fateri necesse habet: id quod sufficit, ut intelligamus, bona & mala, quorum repraesentatio affectum producit, ad voluntatem pertinere.

§. XXX.

Iam quod ad rem ipsam attinet, communi fere consensione philosophi docent, affectus esse *commotiones*. Nec male, si intelligantur *actiuae*. Etenim & quoad hosce motus corporis, qui ab obiectis gratis & ingratis excitantur, voluntas vel *passiue* se habet, motus hosce excipiendo, vel *actiue*, appetendo scilicet aliquid & auerlando. Et hae commotiones actiuae demum affectum constituunt, licet passio quaedam siue motus exceptio semper praecedat. Vnde & quo sensu affectus *passiones* vocari possint, liquet.

§. XXXI.

Sunt etiam in corpore motus, qui omnem affectum comitantur, quorum alii tamen mentis commotionem praecedunt, alii sequuntur. Primo enim (ordine namque affectuum generationem delineare iuuat) quoties obiectum aliquod affectum excitare aptum, sensibus excipitur, statim spiritus animales agitantur, sequae

que in cerebrum recipiunt, mentem velut de rei nouitate certiore reddituri.

§. XXXII.

Hinc itaque voluntati nostrae imago istius rei offertur, & ad appetitum aut auersionem sollicitatur, quae ipsa est voluntatis passio. Cum vero voluntas ex faederis, quo mens corpori iuncta est, lege, & aliis etiam de causis, motibus corporeis facile obtemperet, hinc in omni affectu, quamprimum imago ista obiecti, voluntati exhibetur, sequitur *propensio* voluntatis. Haec propensio, saltem in hocce hominum statu, maxime naturalis est, & non potest tolli aut eradicari. Seneca eam *primum gradum* affectus vocat, a quo tamen plerique Stoicorum dissentiant, qui eam plane non pro affectu reputant.

§. XXXIII.

Si haec propensio non statim in prima herba suffocetur, vires acquirit affectus, & voluntas non amplius propender ad id, ad quod a motu corporis impellitur, sed approbat etiam hunc motum, & plane cum eo consentit. Stoici alterum huncce affectus gradum *συγκατάθεσις* vocant, & communiter pro affectus initio venditant. Perperam quidem, cum iam ipsa propensio sit quaedam voluntatis commotio.

§. XXXIV.

Tandem ultimus quandoque gradus sequitur,

rum, Stoicis *ὁρμή* dictus, quando voluntas iam citato cursu in praeceptoria ruit, spretoque omni rationis dictamine, omnia ea approbat, & vehementer cupit, ad quae per corporis motus abripitur.

§. XXXV.

Sed ipse voluntatis motus, in quo praecipue affectus consistit, distinctius nobis explicandus est. Nimirum quemadmodum in omni motu *terminus a quo & terminus ad quem* considerari potest, ita quoque in hac voluntatis commotione transitus fit a *malo ad bonum*, siue verum illud sit siue apparens. Saepius enim fit, ut id, quod vere bonum est, nobis ut malum repraesentetur, adeoque voluntas ab eo ad aliud, quod illi ut bonum exhibetur, sed revera malum est, transeat.

§. XXXVI.

Ita sane est, cum voluntati, quod illi gratum est, exhibetur privatio huius grati, mala videtur: ab ea itaque transit ad bonum siue gratum consequendum, illud appetendo. Contra si ingratum fit, quod illi offertur, bonum illi videtur hoc amoliri, adeoque illud auerfatur. Transit itaque a praesentia mali, ad eius absentiam.

§. XXXVII.

Non inepte ergo hinc infertur, affectus semper in bonum, aut malum aliquod futurum, tendere. Ceteroquin enim non possent commotiones vocari, cum omnis motus fiat a *termino a quo*

quo

quo ad terminum ad quem. Hoc autem obtento, motus cessat.

§. XXXVIII.

Praeterea & illud sequitur, perperam nonnullos *dolorem* & *voluptatem* ipsis affectibus annumerare, licet illud certum sit, quod affectus comitentur, eosque consequantur.

§. XXXIX.

Non magis etiam *fames*, *sitis*, & alii motus corporis, qui appetituum naturalium nomine veniunt, affectibus sunt annumerandi. Non enim sunt commotiones voluntatis. Interim affectibus occasionem suppeditare possunt.

§. XL.

Idem sentiendum de subitaneo *terrore*, ex sonitu vehementiori, similibusque de causis nos percellente. Hic enim voluntas nihil agit, licet spirituum animalium vehementissima sit agitatio. Potest tamen & hinc facile oriri affectus, si accedat obiecti cuiusdam sub ratione boni aut mali, repraesentatio.

§. XLI.

Denique nec eos motus, qui *sympathiae* & *antipathiae* nomine veniunt, & ab effluviis ex obiecto hosce motus excitare apto, in corpus nostrum transeuntibus, motumque sanguinis & spirituum animalium ordinarium turbantibus, oriuntur. ad effectus referre licet. Namque & hic mens nostra saltem aliquid patitur, adeo-

adeoque illud, quod maxime affectum absoluit, voluntatis actio, deest.

§. XLII.

Ad causas affectuum rite diiudicandas observandum, vocem istam vel strictiori significatu, solam voluntatis commotionem indicare, vel laxiori, ipsos etiam motus corporeos praecedentes, connotare. Si priori modo sumatur, causa proxima affectus erit ipsa *spirituum animalium agitatio*: sin posteriori modo capiarur, causa proxima erit ipsa *objecti cuiusdam, sub ratione boni aut mali repraesentatio*, remota autem, praeter alias corporis dispositiones, cumprimis *temperamentum*, quo quisque gaudet. Qua de re deinceps pluribus exponemus.

§. XLIII.

Repraesentatio autem, quam pro causa proxima venditauimus, vel *extrinsecus* ab objecto in sensus incurrente, vehementiusque nobis impresso: vel *intrinsecus* ab *objecti* renouatione, vel plane non cuiusdam fictione, opera *imaginatio- nis* facta, prouenit.

§. XLIV.

Nimirum non tantum a veris imaginibus, perceptionibusque naturae rerum ipsarum congruentibus, sed a *falsis etiam fictisue imaginibus* affectus excitari posse, ipsa quemuis docet experientia. Id quod dum maxime contingit, cum mens aliunde impedita, de veritate vel falsitate

fitate

sitate rei, quam sibi imaginatio sistit, non est sollicita: vel ab ipsa voluntate, quo minus sollicita sit, prohibetur.

§. XLV.

Bonum vero & malum, quod nobis repraesentatur, ita considerari debet, prout ad nos refertur. Si enim ad alium referatur, & nos existimemus, parum nostra interesse, sitne huic male an bene, nullus inde excitabitur affectus.

§. XLVI.

Atque hinc istud etiam intelligere licet, male a nonnullis *admirationi* locum inter affectus concedi. Namque ut alia taceam, primo admiratio, ut deinceps docebitur, est operatio intellectus, non autem voluntatis. Deinde admiratio ab eiusmodi etiam excitari obiectis potest, quae nec bona nec mala sunt. Id quod in affectibus secus se habet. Accedit denique, quod admirationem nulla sequatur in corde & sanguine mutatio.

§. XLVII.

Quae affectus consequuntur, partim ad mentem, partim ad corpus pertinent, licet eorum, quae ad hoc spectant, mentio saltem in definitione facta fuerit. In mente conspicitur *proclivitas perperam iudicandi*, quamdiu affectus durat. Non enim potest rem considerare, prout in se est, obstantibus, quibus a voluntate repletur, praeiudiciis.

§. XLVIII.

§. XLVIII.

Accedit intellectus determinatio. Cum enim, ut supra probatum, intellectus quoque voluntatis iussui obtemperet, fieri in vehementiori voluntatis commotione aliter nequit, quam ut intellectus obiectum illud, quod passionem excitat, acriter & sedulo contempletur, sed eo modo, quo hoc vult considerari voluntas. Hinc hominum affectu abreptorum absurdissima iudicia, quae ipsi motibus consopitis, & tempestate sedata, magnopere detestantur.

§. XLIX.

A phantasia autem siue intellectu imaginibus vrente nihil sane hic expectari potest, cum vehementissimus spirituum animalium motus omnia in cerebro conturbet, & menti facultatem imaginibus rite vtendi, plane adimat.

§. L.

Ut vero ex affectibus saepius repetitis proclivitas quaedam & propensio, facilitasque enascitur, ita ut quo saepius homo eo affectu abreptus est, eo facilius abripiatur in posterum: ita & ipsi menti habitus quidam perperam de rebus ad hunc affectum pertinentibus iudicandi, inducitur, ut adeo tum quoque, cum mens vehementiori motu non agitur, minime tamen verum videat, sed id bonum iudicet, quod propensioni suae ex affectibus saepius iteratis ortae, est conueniens.

§. LI.

§. LI.

In corpore autem sequitur *motus extraordinarius sanguinis*, hoc est, vel *effervescentia & ebullitio*, vel *frigus* quoddam & *torpor*, prout maior aut minor spirituum animalium praesto est copia.

§. LII.

Quin accedit etiam *membrorum quorundam positus singularis*, affectui respondens. Plerique enim spiritus animales in musculos faciei, brachiorum, erurum, &c. citato deriuantur cursu, ut corpus in eum componant habitum, qui acquisitioni boni, & fugae mali inseruit. Nunquam etiam, praesertim ubi corporis vires ad finem passionis obtinendum non sufficiunt, spiritus animales certam illi exprimunt vocem, certumque vultum & habitum corpori inducunt, quibus alii ad similem affectum facile commoueri queant, ut laborantibus auxilio esse velint. Quod ipsum diuinae prouidentiae luculentissimum est argumentum.

§. LIII.

Denique & *dilatatio* quaedam & *expansio* organorum versus grata & iucunda, *contractio* autem & *fuga* ab obiectis ingratis & molestis, interuentu spirituum animalium & sanguinis facta, ad passionem effectus iure meritoque refertur.

§. LIV.

Nec praetermittendum est, in omni affectu esse quandam *delectationem*, etiam in iis, qui ab

D

obiecto

obiecto ingrato excitantur. Id quod inde provenire arbitror, quod partim in omni motu sanguinis, & spirituum animalium extraordinario, sit quaedam velut titillatio, partim quod intellectus, ut antea dictum, a voluntate in partes tractus, motum illum ab obiecto hoc excitatum convenientem tamen iudicet. Atque haec haud extrema causa est, quod affectus orientes non statim reprimantur, aut in ipsa, quod aiunt, suffocentur herba.

§. LV.

Tandem & usum affectuum, in definitione paucis indicatum, vel tribus edisserere verbis iuvabit. Primo itaque constet, affectus ad hominis facere conservationem, sanitatem eius favendo. Non male nonnulli spirituum agitationem in homine, idem praestare dicunt, quod venti in hoc terrarum orbe praestant. Quemadmodum enim hi aërem purgant, ita illi sanguinem quasi ventilant, ne stagnans putrescat.

§. LVI.

Habent vero affectus & alios usus, quos unico complectat fasce. Extimulatur nimirum iis homo ad ea experenda, quae ratio utilia & salutaria esse dicitur, praeterea ad praesentis felicitatem, aut miseriam, non alia magis res quicquam confert, quam affectus: maximopere etiam ad vitam socialem conducunt, quia nullum fere virutis est officium, ad quod promptè praestandum affectus nos non impellant.

§. LVII.

§. LVII.

Habent tamen praesertim si nimii sint, modumque excedant, & sua incommoda, quae iam ex supra dictis patent. Tenebras videlicet intellectui offundunt, iudicium corrumpunt, rationem de throno deiiciunt, & ad varia saepius crimina homines impellunt. Sed hac de re suo loco ex instituto diceretur.

§. LVIII.

Diuidi affectus varie a philosophis solent, sed mihi rem facillime & rectissime expedire videntur, qui ex *objecti* & *modi*, quo circa illud affectus versatur, varietate, discrimen aliquod inter eos constituunt.

§. LIX.

Nimirum versatur voluntas nostra aut circa *bonum*, aut circa *malum* illud appetendo, hoc fugiendo & auersando, vnde duos principes affectus, ex quibus etiam ceteri omnes commode deriuari possunt, *appetitum* siue *amorem*, & *auersionem* siue *odium* constituere placet.

§. LX.

Equidem eo ipso dum rem gratam siue bonam appetimus, non possumus non absentiam eius odisse, & vice versa, dum rem ingratham auersamur, non possumus non absentiam eius amare: nihilofecius cum alteruter motus altero semper praeponderet, mentemque aliter afficiat, recte hi motus a se inuicem discernuntur, & diuersis insigniuntur nominibus.

§. LXI.

Amoris itaque nomine intelligo motum voluntatis, rem quandam a sensibus, aut phantasia, sub ratione boni, aut grati, repraesentatam appetentis, quem sanguinis & spirituum animalium agitatio, motui huic conformis sequitur. Recte autem amorem ita a nobis definiri is intelliget, qui secum expenderit, amoris nomine nunc nobis neuiquam *perpetuam* voluntatis *inclinationem* aut *propensionem*, aut *habitu*, ut nonnulli vocant, sed affectum, eumque non *mentalem*, nec *corporeum*, sed *sensualem*, denotari.

§. LXII.

Similiter & *odium* est motus voluntatis, rem a sensibus aut phantasia, sub ratione mali, aut ingrati, repraesentatam, auersantis, quem itidem sanguinis & spirituum animalium agitatio, motui huic conformis, consequitur.

§. LXIII.

Possunt autem hi affectus diuersimode considerari, prout diuersa voluntatis circa bonum & malum est operatio, unde & ceteri affectus, quos *deriuatiuos* vocant, progignuntur. Et primo quidem spectari potest iudicium, quod de re amata menti nostrae insidet. Aut enim amans rem amatam pluris aestimat quam seipsum aut minoris, aut amatum apud amantem tantidem est, atque ipse sibi. Hinc nonnulli alium amorem *beneuolentiae*, alium *amicitiae*, alium *deuotionis*

tionis constituunt. Fateor tamen, hasce voces affectibus illis exprimendis parum aptas esse.

§. LXIV.

Deinde secundum boni amabilis differentiam, amor quoque variat. Aliud enim bonum *verum* est, vt suo tempore demonstrabitur, aliud *apparens*. Et apparens quidem prout aut aestimationem, quam homo de se habet, aut sensus eius externos, speciali quadam ratione mouet, aut ipsi ad eius conseruationem facere videtur, iterum vel *decorum*, vel *iucundum*, vel *utile* est.

§. LXV.

Hinc itaque alius amor boni veri, quem *honestum* dixeris, alius boni decori, qui *amor gloriae* & *honoris* vocari poterit, alius denique boni iucundi, siue *amor voluptatis*, & boni vtilis, siue *amor diuitiarum*. Hi autem affectus cum ipsis propensionibus, & naturalibus inclinationibus ad haec bona, neutiquam sunt confundendi.

§. LXVI.

Quod de amore dictum, idem & de odio intelligendum. Namque & illud vel secundum opinionem, quam de re, quam odio prosequimur, habemus, vel secundum mali, quod odium in nobis excitat, differentiam, eadem plane ratione diuidi potest.

§. LXVII.

Praeterea prout bonum aliquod facile aut difficulter obtineri potest, rursus alii inde oriuntur affectus. Nimirum amor alicuius boni, quod facile a nobis obtineri posse credimus, *spes* vocatur. Cum autem spes ita firma est, ut nulli plane dubitemus, nos bonum istud consecuturos, *fiducia*, atque *securitas* inde oritur.

§. LXVIII.

Auersatio mali nobis imminentis, sed quod nos adhuc declinare posse putamus, *metus* vocatur: contra si nulla nobis praesto sit ratio illud euitandi, *desperatio*.

§. XLIX.

Cum non tantum nos bonum aliquod facile consecuturos videmus, sed etiam possessionem eius aut possessionis continuationem instare animaduertimus, *laetitia* inde enascitur: *tristitia* contra, cum mali imminentis & iamiam praesto futuri, aut ulterius continuandi, auertendi aut declinandi, nullam plane videmus rationem.

§. LXX.

Si laetitia cum vehementiori motu sit coniuncta, causa eius inopinato nobis oblata, *consternatio* gignitur: *terror* autem & *trepidatio*, si idem in tristitia cotingat.

§. LXXI.

Vt vero ipsum bonum & malum, maius aut minus est, ita etiam affectus, tum qui circa finem, tum qui circa media finem consequendi versantur,

tur,

tur, vehementiores aut minus vehementes sunt. Hinc primo ipsius amoris & odii diuersi gradus sunt, quos propriis nominibus discernere, difficile fuerit.

§. LXXII.

Quod si autem vehementiori amoris motu inflammemur, media ad bonum consequendum necessaria adhibendi, *audacia* vel *animositas*, sin languidiori, *pusillanimitas* inde oritur. Ast si aliorum, quibus idem feliciter cedere videmus, exemplis excitemur, *aemulatio* dicitur.

§. LXXIII.

Rursus si ad malum imminens propulsandum languidiori motu feramur, *indignatio*, si concitatori, *ira* vocatur, quae prout cito transit, aut firmitus animo insidet, aut etiam ob alias *negociis*, alias sortitur denominationes.

§. LXXIV.

Porro bonum aut malum, amorem odiumque excitare aptum, aut *immediate* nos tangit, aut *mediate*. Si *immediate*, tum species affectuum hactenus recensitae inde oriuntur. Sin *mediate*, *tertio*, cui aliquid bonum aut malum contingit, aut bene aut male cupimus. Si illi bene, saltem non male cupiamus, eique aliquid mali obueniat, enascitur inde *commiseratio*, quippe quae nihil aliud est quam odium mali, quod homini, cui bene cupimus, accidit.

§. LXXV.

Si eidem, cui bene cupimus, aliquid boni accidat, oritur inde species laetitiae, qua huius boni continuationem exoptamus, quam nonnulli *congratulationem* vocant.

§. LXXVI.

Ast si bonum nondum adsit, quod ut tertio obueniat, optamus, *favor* appellatur: accedente autem causa peculiari, quare hoc optemus, v. g. quod magna ab eo in nos profecta sint beneficia, *gratitudo* inde resultat.

§. LXXVII.

Viceversa, si alicui, cui male, saltem non adeo bene, cupimus, aliquid mali eueniat, *irriso* pro-gignitur: quemadmodum si bono quodam idem potiat, *inuidiam* inde oriri constat.

§. LXXVIII.

Et hi quidem affectus sunt, qui ex amore & odio seu primis fontibus facili negotio, & quidem *immediate* deducuntur. Sunt vero & alii, qui mediate hinc fluunt, aut saltem ita comparari sunt, ut cum affectibus quibusdam deriuatiuis, peculiaris illis intercedat cognatio.

§. LXXIX.

Sic ad amorem honoris & gloriae refertur quoque amor laudis, siue cupiditas ut alii bene de nobis sentiant. Hanc enim nonnulli pro affectu peculiari venditant, & minus accurate *gloriam* vocant. Spectat huc etiam *pudor*, qui nihil

hil

hil aliud est, quam metus vituperii, sine meritis, ne alii minus honorifice de nobis sentiant.

§. LXXX.

Amor diuitiarum cum iidem varia obiecta habeat, in varias etiam abire potest species, quae suis tamen nominibus non solent discerni, nec possunt. Saltem summum eius gradum, *sordiditiam*, sumpta hac voce pro affectu, nonnulli appellant.

§. LXXXI.

De voluptatis desiderio idem censendum, nisi quod cibi & potus, veneris, otiique cupiditatem, (prout hi motus ad affectus referri possunt, voluntatisque commotionem secum coniunctam habent, nam prout appetitus mere naturales sunt, huc non spectant,) sigillatim commemorari videas. Ego addo amorem voluptatis eruditae, cuius perpetua aut comes aut filia est *curiositas*, hoc est cupiditas animi variarum rerum cognitione oblectandi.

§. LXXXII.

Ceterum ut admirationem merito e numero affectuum eiecimus, ita & de *existimatione* ac *contemptu* non aliter possumus sentire. Nimirum neutiquam sunt affectus, sed tantum iudicia intellectus de valore ac pretio rerum, quae aliquando cum admiratione sunt coniunctae. Et per se quidem hisce vocibus, nihil aliud quam iudicium aliquod, seu opinio indicatur: saepius tamen contingit, ut haec iudicia non tantum ad

mirationem, sed ceteros quoque affectus comitentur.

§. LXXXIII.

In specie autem si cum amore conjuncta sit *exisimatio*, enascitur inde *veneratio*: quemadmodum vice versa, si odium comitetur *contemptus*, non potest non inde provenire *dedignatio*.

§. LXXXIV.

In mixti siue compositi affectus exemplum *zelotypia* adferri solet, quippe quae ex odio & amore, erga diuersos tamen homines, aut erga vnum quidem hominem, sed diuerso respectu nobis consideratum, conflata esse videtur.

§. LXXXV.

Nec illud praetermittendum, quosdam affectus certa ratione inter se iunctos esse, vt vnus fere alterum comitetur. Sic cum gloriae cupiditate *iram*, *audaciam*, *aemulationem* cum diuitiarum amore *inuidiam*, cum amore voluptatis *metum*, *pusillanimitatem*, *commiserationem*, similesque affectus, coniunctos esse, recte nonnullis obseruatum est. Cuius asserti vsus & causa in sequentibus patebit.

§. LXXXVI.

De voluptate, quae affectus in voluntate sequitur, illud tandem obseruandum, quod in animi quadam tranquillitate consistat, quae sequitur, si bonum ipsum simus consecuti, & simul certi simus possessionem huius boni aut perpetuam, aut diuturnam fore. Huc referunt nonnulli

nulli *satisfactionem*, h. e. voluptatem mentis, in recte factorum conscientia, placide acquiescentis. Quae autem ex recordatione alicuius boni, quod habuimus, oritur voluptas, *hilaritas* nuncupatur.

§. LXXXVII.

Dolor contra, voluptati ita consideratae oppositus, est perceptio molestiae, quam malum praesens affert. Quae molestia si ex eadem re, quam antea, ut bonam appetuimus, procedat, *fastidium*, si ex absentia boni, quod antea possedimus, *desiderium* vocatur. Quod, si ex factis, quae non perpetrasse nostra interest, oriatur, *poenitentia*, si vero dubitemus, rectene an perperam egerimus, *morsus conscientiae*, appellatur. Sed haec maximam partem ad voluntatem puram pertinent.

§. LXXXVIII.

Ultima quae menti, quatenus cum corpore agit, tribuitur facultas, est memoria *sensualis*. Huius ut explicant naturam indolemus, nonnulli sequenti ratione philosophantur. Ponunt, spiritus animales cum particulis ab obiectis provenientibus, per cerebri fibras transeuntes, certa in illis relinquere vestigia, & meatus, quos deinceps iterum longe facilius quam alios ingrediantur. Hinc quo saepius particulae ab obiectis provenientes cerebrum intrant, vel quo vehementius spiritus animales concitantur, eo patentiores etiam fieri meatus, per quos processerunt,
&

& ipsas cellulas magis magisque distendi, ut spiritus animales eo facilius deinceps in eos meatus & particulas obiecti, quae cerebrum ingressae, in illis velut hospitantur, incidant.

§. LXXXIX.

Haec vestigia, inquiunt, si iterum deleantur, id quod particulis istis sensim discedentibus, fieri necesse est, vocatur *obliuio*. Vnde patet, quo saepius obiecti in cerebrum facta est impressio, eo firmiorem quoque fore memoriam. Sed cerebri tamen constitutio plurimum quoque huc confert. Prout enim eius substantia magis aut minus fuerit fluida, viscosa, sicca, firmius etiam vestigia haec illi inhaerebunt, aut citius delebuntur. Sed istud quidem de memoria, quam corpoream vocant, est intelligendum.

§. XC.

Mens nostra, si hos porro audias, ratione memoriae huius corporeae dupliciter se habet, vel *passive* vel *active*. *Passive* quidem se habet, si idem aut simile obiectum cerebro impressum, eandem imaginem, quae illi oblata fuit, cum prima vice cerebro imprimeretur, illi obiciat. Id quod tum quoque fieri potest, cum mens nihil minus, quam istud expetit, quin cum serio optat, ut vestigia istius rei plane deleantur, & imago nunquam recurat. Et hoc modo obliuio quoque non ita in nostra posita est potestate, ut semper

per

per alicuius rei nobis obliuisci liceat. Quin saepius contingit, vt quo magis delere rem ex memoria annitimur, eo saepius recurrat, & aliquando fortius illi imprimatur.

§. XCI.

Actiue mens circa memoriam versatur, rem attentius considerando, vel saepius eandem imaginem reuocando, vnde fortius eandem cerebro imprimi necesse est. Contra quarum vult obliuisci, earum imagines remouet, quod tamen vt ante diximus, non semper aeque feliciter illi cedit. Recordamur autem alicuius rei, cum mens beneficio spirituum animalium vestigia & meatus in cerebro existentes referat, & imagines in illis latitantes, iterum prodire iubet. Vbi si spiritus animales non statim in veram imaginem, quam mens nostra quaerit, incidunt, porro ad omnia rerum impressarum, & cum illa, quae quaeritur, conuenientiam quandam habentium, vestigia excutienda eos determinat, donec tandem vera imago producat.

§. XCII.

Multarum rerum memoria, hoc est, facultas multas res siue auditu, siue visu perceptas in memoriam sibi reuocandi, peculiari nomine *experientia* vocatur, cuius in morali & civili doctrina, prout circa singularia versatur, maximus vsus est. Equidem cum ex multis experimentis per inductionem conclusio quaedam vniuersalis formatur,